

Faktor-Faktor Yang Mempengaruhi Keterlibatan Pelajar Bidang Teknologi Kimpalan dalam Ko-Kurikulum di Kolej Vokasional

Factors that Influence Welding Technology Students' Involvement in Co-Curriculum at Vocational College

Tze Ching Ong^{1*}, Tengku Mohamad Amer Tengku Mohamad Nazili², Chee Sern Lai³

¹Politeknik Kuching Sarawak, Jalan Matang, Kuching, 93050, MALAYSIA

^{2,3}Universiti Tun Hussein Onn Malaysia, Parit Raja, Batu Pahat, 86400, MALAYSIA

*Corresponding Author

DOI: <https://doi.org/10.30880/ojtp.2021.06.02.009>

Received 14 May 2021; Accepted 16 August 2021; Available online 30 September 2021

Abstract: Co-curriculum is part of the studies program curriculum that involves activities outside of the classroom. There are a few factors influencing students' involvement in co-curriculum. Nevertheless, within the context of Vocational Colleges, research that focuses on finding out influencing factors for the Welding Technology students' involvement in co-curriculum is fairly scarce. Therefore, this research was conducted to identify the factors that influence welding technology students' involvement in co-curriculum at a Vocational College in Johor. A total of 101 respondents were invited to participate in this research. A set of questionnaire that has gone through expert validation and reliability determination process was used for data collection. In general, the results showed that the factors influencing students' involvement in co-curriculum were at a high level as indicated in the factors of teacher, interest, facilities and academic. Apart from that, the multiple regression analysis revealed that teacher was the only significant factor that influenced students' involvement in co-curriculum. In conclusion, teachers should be more proactive and play a more effective role in order to make students' involvement in the co-curriculum in Vocational Colleges more active and meaningful.

Keywords: Involvement, co-curriculum, Vocational College

Abstrak: Ko-kurikulum adalah sebahagian daripada kurikulum asas yang melibatkan kegiatan atau aktiviti di luar kelas selain daripada subjek akademik yang wajib dipelajari oleh pelajar. Terdapat beberapa faktor yang mempengaruhi keterlibatan pelajar dalam ko-kurikulum, tetapi kajian tentang penentuan faktor pengaruh terhadap keterlibatan pelajar dalam bidang Teknologi Kimpalan dalam ko-kurikulum dalam konteks kolej vokasional masih kurang dilaksanakan. Tujuan kajian ini dijalankan untuk mengenalpasti faktor-faktor yang mempengaruhi keterlibatan pelajar bidang Teknologi Kimpalan dalam ko-kurikulum di Kolej Vokasional. Kajian ini melibatkan seramai 101 orang responden yang terdiri daripada para pelajar Teknologi Kimpalan di sebuah Kolej Vokasional negeri Johor. Proses pengumpulan data dilaksanakan dengan menggunakan borang soal selidik yang telah melalui proses pengesahan pakar dan penentuan kebolehpercayaan. Secara keseluruhannya, dapatan kajian menunjukkan faktor-faktor yang mempengaruhi keterlibatan pelajar dalam ko-kurikulum berada pada tahap yang tinggi iaitu, faktor guru, faktor minat, faktor kemudahan dan faktor akademik. Manakala, ujian regresi pula menunjukkan faktor guru merupakan faktor dominan yang signifikan yang mempengaruhi keterlibatan pelajar dalam ko-kurikulum. Sebagai kesimpulan, guru seharusnya bertindak lebih proaktif dan memainkan peranan yang lebih berkesan supaya keterlibatan pelajar bidang Teknologi Kimpalan dalam ko-kurikulum di Kolej Vokasional lebih aktif dan bermakna.

Kata kunci: Keterlibatan, ko-kurikulum, Kolej Vokasional

1. Pengenalan

Setiap pelajar wajib terlibat dalam pelbagai kegiatan ko-kurikulum di Kolej Vokasional seperti badan beruniform, kelab, persatuan atau sukan permainan. Ko-kurikulum merupakan satu cara untuk mengasah bakat, menguasai kemahiran insaniah dan mengisi masa lapang pelajar dengan aktiviti yang berfaedah (Roslan & Abdul Hamid, 2020). Para pelajar perlu bergiat aktif dan terlibat secara langsung dalam setiap aktiviti ko-kurikulum yang dilaksanakan kerana terdapat banyak kebaikan yang diperolehi dalam aktiviti tersebut. Menurut E (2007), pelajar yang cemerlang adalah mereka yang mempunyai pencapaian yang membanggakan dan seimbang dalam kedua-dua aspek akademik serta ko-kurikulum.

Pelaksanaan ko-kurikulum di institusi pengajian menghadapi beberapa masalah dan kekangan disebabkan oleh beberapa faktor. Salah satu faktornya adalah guru di mana sesetengah guru yang menguruskan ko-kurikulum kurang memberi penekanan terhadap kepentingan ko-kurikulum berbanding akademik. Menurut Husain, Yaakob dan Abdul Razak (2017), sikap sesetengah guru yang menganggap aktiviti ko-kurikulum tidak penting berbanding akademik merupakan penghalang kepada pelajar untuk terlibat dalam ko-kurikulum. Selain itu, sesetengah guru menghadapi masalah dalam pengendalian ko-kurikulum seperti kekurangan komitmen, pengetahuan dan kemahiran untuk mengendalikan aktiviti ko-kurikulum (Salamuddin, Harun, & Abdullah, 2011). Kajian daripada Hussin, Don, Mohd Sofian, Daud, Raman, Ismail dan Muhamadul (2014) turut mendapati bahawa masalah yang selalu timbul adalah guru kurang mendapat latihan untuk mengurus dan mengendalikan ko-kurikulum.

Selain itu, dalam kes tertentu, penawaran pilihan ko-kurikulum atau kuota untuk aktiviti ko-kurikulum adalah terhad sehingga pelajar terpaksa menyertai aktiviti yang tidak diminati. Menurut Idris dan Yusof (2012), pelajar yang mempunyai minat terhadap aktiviti ko-kurikulum yang dipilih tidak mempunyai sebarang masalah dalam penyertaan aktiviti tersebut, tetapi sebahagian pelajar pula terpaksa menyertai aktiviti ko-kurikulum yang bukan pilihan mereka. Kejadian sebegini menyebabkan objektif sebenar pelaksanaan aktiviti ko-kurikulum tidak tercapai. Sehubungan itu, pihak pengurusan institusi pengajian perlu melakukan penambahbaikan dalam perancangan ko-kurikulum terutamanya mengenai pilihan aktiviti dan kuota pelajar dalam aktiviti. Menurut Fadzil dan Ahmad (2010), ko-kurikulum yang dirancang dengan baik akan memupuk minat pelajar untuk menyertai ko-kurikulum.

Kemudahan ko-kurikulum juga merupakan mempengaruhi penyertaan pelajar dalam aktiviti ko-kurikulum. Terdapat sesetengah institusi pengajian tidak memiliki kemudahan asas yang lengkap bagi melaksanakan aktiviti ko-kurikulum. Kekurangan kemudahan infrastruktur merupakan salah satu penghalang kepada pelajar untuk terlibat dalam ko-kurikulum (Kisango, 2016). Sekiranya institusi pengajian tidak dilengkapi dengan kemudahan dan peralatan yang baik untuk melakukan aktiviti ko-kurikulum, pelajar tidak dapat melakukan aktiviti ko-kurikulum dalam keadaan yang selesa dan selamat dan akhirnya ia akan menjatuhkan motivasi dan minat pelajar untuk melibatkan diri dalam aktiviti ko-kurikulum (Sharifan & Moore, 2020).

Penglibatan ko-kurikulum mendatangkan banyak faedah, tetapi pelajar masih kurang berminat untuk menyertainya kerana mereka perlu fokus kepada pembelajaran dan aktiviti sosial di luar kolej sehingga mengabaikan kegiatan ko-kurikulum yang dijalankan di institusi pengajian. Beban akademik yang tinggi seperti tugas, projek dan ujian menyebabkan pelajar memperuntukkan masa yang banyak untuk menyiapkan tugas dan membuat persediaan terhadap ujian. Oleh sebab itu, pelajar tidak mampu meluangkan masa untuk menyertai ko-kurikulum (Zainuddin, Daud, & Mohd Nor, 2016). Pelajar masih kurang sedar bahawa penyertaan dalam ko-kurikulum sebenarnya banyak mendatangkan manfaat. Menurut Abdul Samad, Takiyudin, Ismail, Damin dan Omar-Fauzee (2013), pelajar yang menyertai aktiviti

ko-kurikulum tidak memberi kesan negatif terhadap pencapaian akademik, malah ia membantu mempertingkatkan pencapaian akademik kerana penyertaan dalam ko-kurikulum menjadikan badan lebih sihat dan minda lebih cergas.

Setakat ini, banyak penyelidikan (Kisango, 2016; Mohamad Sari & Esa, 2017) telahpun dilakukan untuk mengkaji faktor-faktor yang mempengaruhi penglibatan pelajar dalam ko-kurikulum. Namun, kajian terhadap pelajar Teknologi Kimpalan di Kolej Vokasional (KV) masih belum dijalankan oleh penyelidik-penyelidik lain. Oleh sebab itu, kajian ini dilaksanakan supaya jurang kajian dalam topik ini dapat dikurangkan. KV dijadikan sebagai tumpuan kajian kerana bilangan KV di Malaysia adalah banyak dan ramai graduan dilahirkan oleh KV setiap tahun untuk memenuhi keperluan industri dan pasaran pekerjaan. Sehubungan itu, kajian ini dijalankan untuk mengenal pasti faktor dominan yang mempengaruhi para pelajar bidang Teknologi Kimpalan dalam kegiatan ko-kurikulum di Kolej Vokasional. Secara spesifiknya, kajian ini dijalankan untuk mencapai berikut:

- i. Mengetahui tahap penglibatan pelajar bidang Teknologi Kimpalan dalam Ko-kurikulum di Kolej Vokasional.
- ii. Mengetahui tahap bagi faktor-faktor yang mempengaruhi keterlibatan pelajar bidang Teknologi Kimpalan dalam Ko-kurikulum di Kolej Vokasional.
- iii. Menentukan faktor-faktor dominan yang mempengaruhi keterlibatan pelajar bidang Teknologi Kimpalan dalam Ko-kurikulum di Kolej Vokasional.

2. Faktor-Faktor yang Mempengaruhi Ko-Kurikulum

Ko-kurikulum merupakan satu aktiviti yang boleh melibatkan beberapa faktor. Faktor ini menentukan sama ada pelajar tidak boleh dipengaruhi atau boleh dipengaruhi.

2.1 Faktor Guru

Menurut Kadir (2009), guru memainkan peranan utama dalam segala aspek yang berkaitan pengajaran pelajar. Guru perlu membuat persediaan dalam proses pengajaran dan pembelajaran dalam kelas, menguasai mata pelajaran yang hendak disampaikan kepada pelajar, menghasilkan bahan pengajaran serta mengikuti prosedur penyampaian supaya proses pembelajaran dan pengajaran berjalan dengan lancar dan berkesan. Selain itu, guru juga perlu mengendalikan aktiviti ko-kurikulum bagi memastikan pelaksanaan aktiviti ko-kurikulum mencapai sasaran yang telah dirancang. Tenaga pengajar atau guru perlu menyiapkan diri dengan kemahiran mengendalikan aktiviti ko-kurikulum supaya aktiviti dapat dilaksanakan dengan baik (Hussin, et al, 2014). Pengendalian aktiviti yang baik dan kreatif akan dapat menarik penyertaan pelajar dalam aktiviti tersebut. Tambahan pula, guru perlu sentiasa mempamerkan personaliti yang positif kepada pelajar serta memotivasi pelajar serta memberi penghargaan kepada pelajar terhadap penglibatan mereka dalam ko-kurikulum. Pelajar akan lebih aktif menyertai kegiatan ko-kurikulum jika aktiviti yang dikendalikan adalah menyeronokkan dan penglibatan mereka sentiasa dihargai.

2.2 Faktor Minat

Minat merupakan kecenderungan atau keinginan untuk melakukan sesuatu. Menurut Fadzil dan Ahmad (2010), bagi memastikan pelajar dapat menyertai aktiviti ko-kurikulum yang diminati, pelbagai aktiviti ko-kurikulum perlu disediakan untuk menawarkan pilihan yang lebih banyak kepada pelajar (Esa, Md Yunus & Kaprawi, 2004). Sekiranya pelajar minat dalam sesuatu aktiviti, mereka akan lebih proaktif untuk menyertai aktiviti tersebut. Ini bermakna mereka sudi memperuntukkan masa yang lebih banyak dan komitmen yang lebih tinggi dalam aktiviti yang disertai. Tambahan pula, pihak pengurusan ko-kurikulum seharusnya memberi kebebasan kepada pelajar untuk memilih aktiviti ko-kurikulum yang diminati dan ia adalah merupakan penyumbang terhadap komitmen terhadap penyertaan ko-kurikulum. Melalui penyertaan pelajar dalam aktiviti yang diminati, pelajar akan mendapatkan kepuasan diri dan hasil penyertaan yang menjadi lebih bermakna. Pelajar akan dapat menonjolkan potensi diri dalam pencapaian penglibatan bagi setiap aktiviti ko-kurikulum.

2.3 Faktor Kemudahan

Kemudahan merujuk kepada infrastruktur, fasiliti, perkhidmatan dan peralatan yang disediakan oleh pihak institusi untuk pelaksanaan kegiatan ko-kurikulum. Menurut Mohamed, Mohamed & Mohamed (2017), kemudahan ko-kurikulum adalah penting dan seharusnya dapat memuaskan permintaan dan keperluan pelajar dalam menjayakan segala kegiatan ko-kurikulum. Kemudahan infrastruktur melibatkan aspek pengurusan stok dan inventori alatan sukan, bilik-bilik khas, penyimpanan dan penyelenggaraan alatan. Secara khususnya, contoh kemudahan adalah seperti gelanggang bola, dewan badminton, studio serta peralatan dan kelengkapan permainan seperti catur, bola dan sebagainya. Kemudahan ko-kurikulum merupakan penyumbang kepada keterlibatan pelajar dalam ko-kurikulum kerana kemudahan yang lengkap dan moden akan menarik pelajar untuk menyertai aktiviti ko-kurikulum yang dianjurkan. Menurut Hushin & Md Salleh (2010), kemudahan merupakan faktor penting dalam menjalankan kegiatan ko-kurikulum. Pendek kata, secara amnya, kemudahan yang disediakan oleh pihak institusi akan mempengaruhi penyertaan pelajar dalam kegiatan ko-kurikulum.

2.4 Faktor Akademik

Menurut Othman (2008), kebanyakan kegiatan ko-kurikulum kurang diambil berat oleh pelajar kerana penilaian dalam pengajian hanya menekankan kecemerlangan dalam akademik walaupun kegiatan ko-kurikulum merupakan sebahagian daripada kurikulum pengajian. Singh (2017) dan Esa, Md Yunus, & Kaprawi (2005) menyatakan bahawa pelajar yang menyertai ko-kurikulum serta pelajar tidak menyertai aktiviti kokurikulum mempunyai perbezaan dalam prestasi akademik. Hasil dapatan menunjukkan pelajar yang kurang aktif dalam ko-kurikulum mempunyai pencapaian rendah dalam akademik berbanding pelajar yang aktif dalam ko-kurikulum. Pelajar yang cemerlang dalam akademik tidak akan menghabiskan masa dengan perkara yang tidak memberi manfaat, sebaliknya menggunakan masa dalam kegiatan yang mendatangkan faedah kerana penglibatan pelajar boleh meningkatkan disiplin dan kemahiran insaniah seperti keyakinan diri, kemahiran kepimpinan dan sentiasa cergas dalam kelas. Kajian daripada Rathore, Chaudhry dan Azad (2018) juga mendapati pencapaian akademik tidak terganggu sekiranya pelajar menyertai kegiatan ko-kurikulum. Sebagai kesimpulan, ko-kurikulum bukanlah satu gangguan dan penyebab kepada kegagalan pembelajaran akademik pelajar. Pelajar seharusnya pandai membahagikan masa untuk akademik dan ko-kurikulum.

3. Metodologi

Reka bentuk kajian yang digunakan adalah tinjauan berbentuk deskriptif dengan menggunakan pendekatan kuantitatif. Menurut Rea & Parker (2014), reka bentuk tinjauan yang menggunakan pendekatan kuantitatif merupakan kaedah yang sesuai untuk memungut data asli daripada sejumlah responden yang ramai dalam masa yang singkat. Hasil tinjauan yang diperolehi daripada sampel kajian kemudiannya digunakan untuk menerangkan ciri-ciri sesebuah populasi.

3.1 Sampel Kajian

Dalam kajian ini, responden kajian adalah terdiri daripada pelajar yang mengikut program Teknologi Kimpalan di sebuah Kolej Vokasional di negeri Johor. Jumlah responden adalah seramai 101 orang di mana bilangan pemilihan sampel ini merujuk kepada Jadual Penentuan Saiz Sampel yang dicadangkan oleh Krejcie dan Morgan (1970). Pemilihan sampel dilakukan dengan menggunakan kaedah pensampelan bertujuan. Jadual 1 menunjukkan demografi responden yang terlibat dalam kajian ini. Secara spesifiknya, data menunjukkan bahawa majoriti responden terdiri daripada lelaki iaitu 96 orang (95%) dan responden perempuan hanya 5 orang (5%). Bagi tahap pengajian pula, seramai 58 responden (57.4%) mengikuti program peringkat Diploma dan 43 responden (42.6%) mempelajari program Sijil Vokasional Malaysia. Dari segi Tahun Pengajian, kebanyakan responden daripada Tahun 3 iaitu 29 orang (28.7%).

Jadual 1 - Maklumat demografi responden

Item	Bilangan	Peratus (%)
Jantina		
Lelaki	96	95.0
Perempuan	5	5.0
Tahap Pengajian		
Diploma Vokasional Malaysia	58	57.4
Sijil Vokasional Malaysia	43	42.6
Tahun Pengajian		
Tahun 1	13	12.9
Tahun 2	32	31.7
Tahun 3	29	28.7
Tahun 4	27	26.7

3.2 Instrumen Kajian

Instrumen kajian yang digunakan dalam kajian ini adalah borang soal selidik di mana empat item telah dibina untuk mengukur keterlibatan dan dan lapan item untuk setiap faktor (guru, fasiliti, minat dan akademik) yang dikaji dengan jumlah item sebanyak 36 keseluruhannya. Skala pengukuran yang digunakan adalah berbentuk skala lima mata, iaitu 1 (sangat tidak setuju), 2 (tidak setuju), 3 (tidak pasti), 4 (setuju) dan 5 (sangat setuju). Sebelum kajian sebenar dilaksanakan, kesahan borang soal selidik tersebut telah disemak dengan menggunakan kaedah pengesahan pakar di mana tiga orang pakar telah terlibat dalam proses pengesahan. Pakar yang terlibat merupakan pensyarah yang berkhidmat di universiti dan mempunyai pengalaman pekerjaan lebih daripada lima tahun. Permurnian item telah dilakukan berdasarkan komen dan cadangan pakar. Selain itu, kajian rintis yang melibatkan 30 orang responden telah dijalankan untuk

menentukan kebolehpercayaan instrumen. Pekali kebolehpercayaan yang diperoleh amat baik iaitu Cronbach Alpha = 0.83.

4. Dapatan dan Perbincangan

Analisis telah dilaksanakan untuk mengukur tahap keterlibatan pelajar dalam ko-kurikulum, tahap bagi setiap faktor yang dikaji serta faktor dominan yang mempengaruhi keterlibatan pelajar dalam ko-kurikulum. Kaedah analisis yang digunakan untuk menentukan tahap keterlibatan pelajar dalam ko-kurikulum dan tahap bagi setiap faktor yang dikaji adalah statistik deskriptif yang melibatkan min dan sisihan piawai. Nilai skor min dibahagikan kepada tiga tahap iaitu rendah, sederhana dan tinggi. Jadual 2 menunjukkan interpretasi skor min. Bagi penentuan faktor dominan pula, analisis regresi pelbagai telah digunakan.

Jadual 2 - Interpretasi skor min

Nilai Skor Min	Interpretasi
1.00 – 2.33	Tahap Rendah
2.33 – 3.66	Tahap Sederhana
3.67 – 5.00	Tahap Tinggi

4.1 Tahap Keterlibatan Pelajar dalam Ko-Kurikulum

Tahap keterlibatan pelajar diukur berdasarkan jumlah kategori ko-kurikulum yang disertai, jumlah aktiviti yang disertai, masa yang diluahkan untuk aktiviti ko-kurikulum dalam seminggu dan bilangan kejohanan yang disertai. Jadual 3 menunjukkan hasil analisis bagi keterlibatan pelajar dalam ko-kurikulum.

Jadual 3 - Tahap keterlibatan terhadap pelajar teknologi kimpalan Kolej Vokasional Batu Pahat

Bil	Item	Min	Sisihan Piawai	Tahap
1	Jumlah kategori ko-kurikulum	2.99	0.90	Sederhana
2	Jumlah aktiviti ko-kurikulum	2.95	0.93	Sederhana
3	Jumlah masa dalam seminggu	2.92	0.94	Sederhana
4	Bilangan kejohanan ko-kurikulum	2.61	0.98	Sederhana
Purata Keseluruhan		2.87	0.94	Sederhana

Penglibatan pelajar dalam ko-kurikulum adalah wajib di setiap Kolej Vokasional dan tahap penglibatan pelajar diukur dari segi kategori ko-kurikulum, aktiviti ko-kurikulum, masa yang diperuntukkan dalam ko-kurikulum dan kejohanan yang disertai dalam ko-kurikulum. Daripada hasil analisis ini, tahap keterlibatan pelajar Teknologi Kimpalan berada pada tahap sederhana. Hasil kajian ini selari dengan kajian Hasan, Kadir dan Asimiran (2013) yang mendapati bahawa pelajar kurang memberi komitmen dalam ko-kurikulum dan pelajar juga kurang berminat untuk melibatkan diri dalam aktiviti ko-kurikulum yang dijalankan oleh sekolah. Selain itu, hasil kajian daripada Annamalai, Othman, & Abdullah (2012) juga mendapati bahawa minat pelajar terhadap aktiviti ko-kurikulum badan beruniform hanya berada pada tahap sederhana. Dalam konteks kajian ini, tahap keterlibatan yang kurang memuaskan mungkin disebabkan pelajar kurang berminat menyertai ko-kurikulum dan pelajar hanya melibatkan diri sebagai syarat wajib untuk pengajian mereka sahaja. Tambahan pula, pelajar lebih menekankan pelajaran kemahiran dan akademik berbanding dengan ko-kurikulum. Selain itu, kemungkinan juga pelajar Kolej Vokasional zaman sekarang lebih berminat menghabiskan masa lapang di melayari media sosial. Menurut Mansor, Ahmad, & Nik Yusuff (2016), remaja sekarang banyak menghabiskan masa dengan aktiviti dalam media sosial yang kurang memberi manfaat kepada mereka.

4.2 Faktor-Faktor Yang Mempengaruhi Keterlibatan Pelajar Dalam Ko-Kurikulum

Terdapat empat faktor yang dikaji iaitu faktor guru, minat, fasiliti, dan akademik.

4.2.1 Faktor Guru

Jadual 4 menunjukkan hasil dapatan tentang pengaruh faktor guru terhadap keterlibatan pelajar Teknologi Kimpalan dalam ko-kurikulum. Secara keseluruhannya, pengaruh faktor guru terhadap keterlibatan pelajar dalam ko-kurikulum adalah pada tahap yang tinggi. Ini menunjukkan faktor guru mempunyai pengaruh yang kuat terhadap keterlibatan pelajar dalam ko-kurikulum. Secara spesifiknya, item 8 (*saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana guru mempunyai latar belakang ko-kurikulum dalam bidang yang diajar*) memperoleh nilai min paling rendah ($M=3.72$, $SP=0.83$). Manakala

item 9 iaitu “*saya menyertai aktiviti ko-kurikulum disebabkan guru memberi penghargaan kepada saya*” pula mempunyai skor min yang tertinggi dengan nilai min=4.12 (SP=0.77).

Jadual 4 - Faktor guru dalam ko-kurikulum terhadap pelajar teknologi kimpalan Kolej Vokasional Batu Pahat

Bil	Item	Min	Sisihan piawai	Tahap
1	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana aktiviti ko-kurikulum dikendalikan oleh guru dengan baik	3.91	0.81	Tinggi
2	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana diuruskan oleh guru yang saya sukai	3.78	0.70	Sederhana
3	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana saya dibekali galakan oleh guru untuk terlibat dalam aktiviti ko-kurikulum tersebut	3.8	0.88	Sederhana
4	Saya sukai menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana guru pandai menarik perhatian saya	3.79	0.74	Sederhana
5	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana guru menunjukkan komitmen terhadap ko-kurikulum tersebut.	3.83	0.84	Tinggi
6	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana guru aktif dalam ko-kurikulum tersebut	3.77	0.73	Sederhana
7	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana pelbagai aktiviti yang menarik yang dirancang oleh guru tersebut	3.87	0.83	Tinggi
8	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana guru mempunyai latar belakang ko-kurikulum dalam bidang yang diajar	3.72	0.83	Sederhana
9	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana guru memberi penghargaan kepada saya	4.12	0.77	Tinggi
Purata Keseluruhan		3.84	0.79	Tinggi

Hasil kajian ini menunjukkan peranan guru adalah penting untuk mempengaruhi keterlibatan pelajar dalam ko-kurikulum. Kajian daripada Abdul Ghafar dan Jalaludin (2011) menyatakan bahawa guru penasihat ko-kurikulum yang melaksanakan program ko-kurikulum dengan baik dapat menarik keterlibatan pelajar. Selain itu, pelajar lebih aktif menyertai aktiviti ko-kurikulum sekiranya guru menunjukkan komitmen yang baik terhadap ko-kurikulum, mengambil berat terhadap ko-kurikulum dan prihatin terhadap pelajar yang menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana pelajar rasa dihargai apabila menyertai ko-kurikulum (Lumpkin, 2007). Menurut Hussin et al (2014), guru baharu biasanya kurang pengalaman dalam pengendalian aktiviti sukan dan pengurusan ko-kurikulum sehingga menyebabkan pelajar kurang minat melibatkan diri dalam ko-kurikulum. Tetapi sebaliknya, menurut Fernet, Trépanier, Austin, & Levesque-Côté (2016) pula, guru baharu adalah lebih bersemangat pada permulaan kerana kerjaya mereka baru bermula. Oleh sebab itu, guru baharu lebih komited dalam pengurusan aktiviti ko-kurikulum. Pendek kata, guru baharu yang bersemangat dan guru kanan yang berpengalaman seharusnya bekerjasama dalam pengendalian aktiviti ko-kurikulum supaya dapat menarik perhatian pelajar.

4.2.2 Faktor Minat

Jadual 5 menunjukkan hasil dapatan faktor minat yang mempengaruhi keterlibatan pelajar Teknologi Kimpalan dalam ko-kurikulum. Secara keseluruhannya, pelajar setuju bahawa minat merupakan faktor yang mempengaruhi mereka melibatkan diri dalam ko-kurikulum (M=3.87, SP=0.78; tahap tinggi). Item yang memperoleh skor min terendah adalah item 7 iaitu “*saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana aktiviti ko-kurikulum yang ditawarkan di tempat pengajian saya memenuhi minat saya*” dengan nilai min skor M=3.67 (SP=0.79). Manakala item 10 (*saya selalu peka terhadap aktiviti ko-kurikulum yang dianjurkan di tempat pengajian saya*) mendapat skor min tertinggi iaitu M=3.99 (SP=0.78).

Jadual 5 - Faktor minat pelajar terhadap ko-kurikulum di Kolej Vokasional Batu Pahat

Bil	Item	Min	Sisihan piawai	Tahap
1	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana tempat aktiviti ko-kurikulum di tempat pengajian saya menarik	3.75	0.96	Sederhana
2	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum mengikut minat saya	3.84	0.75	Tinggi

3	Saya menyertai ko-kurikulum bukan kerana mengikuti kawan	3.88	0.74	Tinggi
4	Saya berasa seronok apabila menyertai aktiviti ko-kurikulum di tempat pengajian saya	3.94	0.72	Tinggi
5	Saya memperuntukkan banyak masa dalam aktiviti ko-kurikulum	3.87	0.69	Tinggi
6	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana meningkatkan motivasi saya semasa proses pembelajaran	3.94	0.81	Tinggi
7	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana aktiviti ko-kurikulum yang ditawarkan di tempat pengajian saya memenuhi minat saya	3.67	0.79	Sederhana
8	Saya bersungguh-sungguh dalam menyertai aktiviti ko-kurikulum	3.92	0.81	Tinggi
9	Saya selalu melayari internet berkaitan dengan aktiviti ko-kurikulum	3.87	0.72	Tinggi
10	Saya selalu peka terhadap aktiviti ko-kurikulum yang dianjurkan di tempat pengajian saya	3.99	0.78	Tinggi
Purata Keseluruhan		3.87	0.78	Tinggi

Hasil kajian ini menunjukkan minat pelajar merupakan pendorong yang tinggi untuk mereka menyertai ko-kurikulum. Berdasarkan kajian yang dibuat oleh Institut Penyelidikan Pembangunan Belia Malaysia (IPPBM) (2006), belia di negara ini tidak berminat dalam aktiviti ko-kurikulum di mana mereka tidak menyertai sebarang kegiatan atau aktiviti berpersatuan atau kelab, kurang bersukan dan kurang bersenam. Ini menunjukkan bahawa sekiranya seseorang tidak berminat dalam aktiviti ko-kurikulum, maka mereka tidak akan terlibat dalam aktiviti tersebut. Menurut Othman, Musa dan Jalaludin (2016), pelajar seharusnya diberi peluang untuk memilih ko-kurikulum mengikut minat masing-masing supaya keterlibatan pelajar dalam aktiviti ko-kurikulum lebih aktif dan memberangsangkan. Seterusnya, pelajar juga berasa seronok apabila menyertai aktiviti ko-kurikulum di tempat pengajian mereka.

4.2.3 Faktor Kemudahan

Jadual 6 menunjukkan hasil dapatan kemudahan yang mempengaruhi keterlibatan pelajar Teknologi Kimpalan dalam ko-kurikulum. Secara keseluruhannya, pelajar bersetuju bahawa keterlibatan dalam ko-kurikulum dipengaruhi oleh faktor kemudahan atau fasiliti yang sedia ada untuk melaksanakan aktiviti ko-kurikulum ($M=3.88$; $SP=0.81$). Item 4 iaitu “*saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana tempat pengajian saya mempunyai tempat untuk menjalankan aktiviti ko-kurikulum dengan baik*” mendapat nilai min skor terendah iaitu $M=3.70$ ($SP=0.86$). Manakala item pertama (*saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana di tempat pengajian saya mempunyai kemudahan yang lengkap*) mempunyai nilai skor min tertinggi ($M=4.07$, $SP=0.9$).

Jadual 6 - Faktor kemudahan mempengaruhi keterlibatan pelajar dalam Ko-kurikulum

Bil	Item	Min	Sisihan piawai	Tahap
1	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana di tempat pengajian saya mempunyai kemudahan yang lengkap	4.07	0.86	Tinggi
2	Saya sering menggunakan kemudahan ko-kurikulum yang ada di tempat pengajian saya	3.86	0.84	Tinggi
3	Saya berasa seronok jika aktiviti ko-kurikulum mempunyai kemudahan yang lengkap	4.01	0.79	Tinggi
4	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana tempat pengajian saya mempunyai tempat untuk menjalankan aktiviti ko-kurikulum dengan baik	3.70	0.86	Sederhana
5	Saya berasa kemudahan yang disediakan oleh tempat pengajian saya adalah selamat untuk melakukan aktiviti ko-kurikulum	3.91	0.84	Tinggi
6	Saya mendapati kemudahan yang disediakan oleh di tempat pengajian saya adalah moden untuk melakukan aktiviti ko-kurikulum	3.76	0.81	Sederhana

7	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana kemudahan peralatan untuk aktiviti ko-kurikulum mudah diperoleh	3.87	0.72	Tinggi
8	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana kemudahan yang disediakan untuk aktiviti ko-kurikulum adalah memuaskan	3.93	0.73	Tinggi
Purata Keseluruhan		3.88	0.81	Tinggi

Hasil ini menunjukkan kemudahan merupakan salah satu faktor yang mempengaruhi pelajar Teknologi Kimpalan menyertai ko-kurikulum di KV. Hasil kajian ini selari dengan kajian oleh Bahari (2008) yang mendapati faktor infrastruktur seperti kekurangan kemudahan merupakan faktor yang utama yang menjadi kekangan kepada pelajar terlibat secara aktif dalam ko-kurikulum. Menurut Manchaa dan Ahmad (2016), faktor kemudahan menyumbang kepada penglibatan pelajar dalam ko-kurikulum. Ini kerana pelajar lebih tertarik serta suka untuk mengguna kemudahan dan peralatan yang disediakan dengan sempurna dan mesra pengguna. Selain itu, pelajar mudah untuk melakukan aktiviti ko-kurikulum serta pelajar berasa selamat dengan adanya kemudahan yang lengkap, moden dan selesa.

4.2.4 Faktor Akademik

Jadual 7 menunjukkan hasil analisis tentang faktor akademik yang mempengaruhi keterlibatan pelajar Teknologi Kimpalan dalam ko-kurikulum. Secara keseluruhannya, responden bersetuju bahawa akademik merupakan faktor mempengaruhi penglibatan mereka dalam aktiviti ko-kurikulum ($M=3.88$, $SP=0.78$). Secara spesifiknya, item yang mendapat skor min terendah ($M=3.78$, $SP=0.92$) adalah item 5 iaitu “*Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana ia membuatkan saya lebih memfokuskan dalam pelajaran akademik*”. Manakala item yang memperoleh skor min tertinggi pula adalah 6 (*Saya berasa aktiviti ko-kurikulum tidak menyebabkan pencapaian akademik terganggu*) dengan nilai min skor bersamaan dengan 3.93 ($SP=0.73$).

Jadual 7 - Faktor akademik mempengaruhi keterlibatan pelajar dalam Ko-kurikulum

Bil	Item	Min	Sisihan piawai	Tahap
1	Saya menganggap ko-kurikulum tidak mengganggu proses pengajaran dan pembelajaran di kelas	3.92	0.73	Tinggi
2	Saya boleh membahagikan masa pembelajaran di kelas saya dengan aktiviti ko-kurikulum dengan baik	3.81	0.73	Tinggi
3	Saya berasa aktiviti ko-kurikulum tidak menyebabkan pencapaian akademik terganggu	3.96	0.77	Tinggi
4	Saya berasa selesa belajar dalam kelas selepas menyertai aktiviti ko-kurikulum	3.93	0.77	Tinggi
5	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana ia membuatkan saya lebih memfokuskan dalam pelajaran akademik	3.78	0.92	Sederhana
6	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum kerana membantu meningkatkan pencapaian akademik saya	3.93	0.73	Tinggi
7	Saya menyertai aktiviti ko-kurikulum membuatkan saya cergas semasa dalam kelas pelajaran akademik saya	3.83	0.76	Tinggi
8	Saya menjadikan aktiviti ko-kurikulum ini sebagai tempat melepaskan penat belajar mata pelajaran akademik	3.89	0.85	Tinggi
Purata Keseluruhan		3.88	0.78	Tinggi

Hasil kajian telah menunjukkan bahawa faktor akademik mempengaruhi keterlibatan pelajar Teknologi Kimpalan dalam ko-kurikulum. Menurut Ismail, Anwar, Ahmad dan Selamat (2010), kegiatan ko-kurikulum selalunya dianggap kurang penting berbanding dengan akademik dan oleh sebab itu, ramai pelajar beranggapan penyertaan dalam kegiatan ko-kurikulum hanya membuang masa mereka. Selain itu, menurut Salman (2000), beban pembelajaran yang tinggi juga menyebabkan ramai pelajar menggunakan banyak masa untuk tujuan pembelajaran akademik dan akibatnya pelajar kekurangan masa untuk melibatkan diri dalam kegiatan ko-kurikulum. Pendek kata, pelajar perlu pandai mengagihkan masa secara seimbang untuk akademik dan aktiviti ko-kurikulum. Sebenarnya penglibatan dalam ko-kurikulum, contohnya sukan dan permainan, banyak mendatangkan manfaat kepada pelajar seperti badan lebih sihat, minda lebih cergas dan membentuk sahsiah yang lebih baik dan seterusnya membantu mempertingkatkan pencapaian akademik.

Kesedaran tentang kepentingan ko-kurikulum perlu dipupuk dalam kalangan pelajar supaya pelajar tidak hanya mengutamakan akademik sehingga mengabaikan penglibatan dalam kegiatan ko-kurikulum.

4.3 Faktor Dominan yang Mempengaruhi Keterlibatan Pelajar dalam Ko-kurikulum

Analisis regresi pelbagai (*multiple regression*) digunakan untuk menentukan faktor dominan yang mempengaruhi penglibatan pelajar dalam ko-kurikulum kerana mempunyai empat faktor peramal (*predictor*) yang dijangka dapat mempengaruhi tahap keterlibatan pelajar. Jadual 8 menunjukkan hasil analisis regresi pelbagai di mana hanya faktor guru [$t(100) = -2.176, p < 0.05$] sahaja merupakan faktor yang mempengaruhi penglibatan pelajar dalam ko-kurikulum secara signifikan.

Jadual 8 - Hasil analisis regresi pelbagai

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients Beta	t	Sig.
	B	Std. Error			
(Constant)	3.52	0.59		5.98	0.00
Faktor Guru	-0.54	0.25	-0.38	-2.18	0.03
Faktor Minat	0.48	0.27	0.34	1.75	0.08
Faktor Kemudahan	0.13	0.24	0.09	.500	0.62
Faktor Akademik	-0.23	0.19	-0.18	-1.24	0.22

Model regresi daripada analisis regresi adalah seperti berikut:

$$[\text{penglibatan}] = (3.52) - 0.38 [\text{guru}]$$

Berdasarkan persamaan regresi tersebut, maka faktor dominan yang mempengaruhi penglibatan pelajar dalam ko-kurikulum adalah faktor guru. Hubungan antara faktor guru dengan penglibatan pelajar dalam ko-kurikulum adalah negatif, ini menunjukkan bahawa penglibatan pelajar dalam ko-kurikulum akan berkurang sekiranya faktor guru meningkat.

Dapatan kajian ini menunjukkan bahawa guru memainkan peranan yang penting untuk mengendalikan aktiviti ko-kurikulum yang menarik supaya dapat mempertingkatkan keterlibatan pelajar dalam aktiviti ko-kurikulum. Hasil kajian ini selari dengan kajian Wamin (2015) yang menyatakan bahawa guru merupakan pengaruh utama bagi memastikan keterlibatan pelajar berada dalam keadaan yang optimum. Menurut Abu Bakar dan Muhamad (2018), pelajar lebih suka menghabiskan masa bersama kawan-kawan mereka daripada menyertai ko-kurikulum kerana mereka berasa bosan dengan aktiviti ko-kurikulum yang dikendalikan oleh guru dan tiada kepelbagaian pilihan aktiviti ko-kurikulum. Oleh sebab itu, guru perlu lebih kreatif dalam mengendalikan aktiviti ko-kurikulum serta menyediakan pilihan aktiviti yang lebih banyak kepada pelajar supaya keterlibatan pelajar dalam ko-kurikulum dapat dipertingkatkan dan aktiviti ko-kurikulum menjadi lebih bermakna kepada pelajar.

5. Kesimpulan

Sebagai kesimpulan, hasil kajian telah menunjukkan tahap keterlibatan pelajar dalam bidang Teknologi Kimpalan dalam ko-kurikulum di Kolej Vokasional berada pada tahap yang sederhana. Ini menunjukkan bahawa pihak pengurusan KV seharusnya mengambil langkah yang lebih proaktif untuk mempertingkatkan penglibatan pelajar dalam aktiviti ko-kurikulum. Selain itu, hasil kajian ini menunjukkan bahawa pengajar di KV perlu mempertingkatkan kemahiran pengendalian aktiviti ko-kurikulum dan mempelbagaikan aktiviti ko-kurikulum supaya dapat merangsang minat pelajar dan seterusnya menarik lebih ramai pelajar untuk menyertai kegiatan ko-kurikulum yang dijalankan di Kolej Vokasional. Dengan adanya strategi yang berkesan serta komitmen daripada pengajar, keterlibatan pelajar dalam kegiatan ko-kurikulum tidak lagi dilihat sebagai satu kewajipan atau keperluan untuk program pengajian, tetapi merupakan kegiatan yang menyeronokkan serta menambah pengalaman yang bernilai sebagai seorang pelajar di KV.

Walau bagaimanapun, hasil kajian ini tidak menggambarkan situasi yang sama di KV seluruh Malaysia. Ini kerana sampel kajian hanya melibatkan sebuah KV di negeri Johor dan sampel kajian hanya melibatkan pelajar dalam bidang Teknologi Kimpalan sahaja. Oleh sebab itu, ia dicadangkan bahawa kajian lanjut perlu memperluaskan lokasi kajian dengan melibatkan KV-KV lain di seluruh Malaysia serta melibatkan pelajar dalam bidang pengajian yang lain.

Penghargaan

Penyelidik ingin merakamkan penghargaan kepada Universiti Tun Hussein Onn Malaysia atas sokongan yang diberi bagi menyiapkan kajian ini.

References

- Abdul Ghafar, M. N., & Jalaludin, J. (2011). Komitmen Guru-Guru Terhadap Pengurusan Kokurikulum Di Sekolah-Sekolah Kebangsaan Negeri Johor. *Jurnal Penyelidikan Pendidikan*, 12, 1–11
- Abdul Razak, A. (2002). *Penglibatan Pelajar Dalam Bidang Kokurikulum Dan Hubungannya Dengan Pencapaian Akademik Pelajar: Satu Tinjauan Ke Atas Pelajar Diploma Dan Sarjana Muda*, Tesis Sarjana: UTHM
- Abdul Samad, S., Takiyudin, M. A., Ismail, H., Damin, Z. A. & Omar-Fauzee M. S. (2013). Kesan Aktiviti Kokurikulum Terhadap Pembinaan Potensi Kendiri Pelajar di Kolej Komuniti. Dicapai pada November 11, 2019, from https://www.academia.edu/17982372/KESAN_AKTIVITI_KOKURIKULUM_TERHADAP_PEMBINAAN_POTENSI_KENDIRI_PELAJAR.html
- Abu Bakar, N.S. & Muhamad, T.A. (2018). Penglibatan Pelajar Dalam Aktiviti Pendidikan Jasmani Di Sekolah Menengah Sekitar Daerah Sentul, Kuala Lumpur, *Prosiding Seminar Antarabangsa Isu-Isu Pendidikan (Ispen2018)*, 5 Julai 2018, 93-101
- Annamalai, M., Othman, A.T., & Abdullah, A.G.K. (2012). Pengaruh Sokongan Keluarga dalam Penglibatan Kokurikulum Sekolah terhadap Pencapaian Kemahiran Insaniah Murid. *Prosiding Seminar Kebangsaan Majlis Dekan Pendidikan IPTA 2012*. Dicapai pada 5hb November 2019 daripada <http://www.fp.utm.my/ePusatSumber/listseminar/medc2012/pdf/53.pdf>
- Bahari, M. J. (2008). Faktor-Faktor Yang Menghalang Penglibatan Pelajar Dalam Kegiatan Ko-Kurikulum Sukan Di Kalangan Pelajar Sekolah Menengah Kebangsaan Daerah Seremban. Dicapai pada 5hb Sept 2019 daripada <http://www.ipislam.edu.my/uploaded/file/jafilus.pdf>
- E, P.S. (2007). *Persepsi, minat dan faktor-faktor penglibatan pelajar dalam aktiviti kokurikulum di sebuah sekolah menengah di daerah Johor Bahru*, Doctoral dissertation: Universiti Teknologi Malaysia
- Esa, A., Md Yunus, J. & Kaprawi, N. (2004). Peranan Kokurikulum dalam Pembangunan Kemahiran Generik, *Jurnal Sains Sosial*. 2(1), 1-7
- Fadzil, N. S. & Ahmad, J. (2010). Kepentingan Kokurikulum Dalam Pendidikan Di Sekolah Menengah. Proceedings of The 4th International Conference On Teacher Education; Bandung, Indonesia
- Fernet, C., Trépanier, S-G., Austin, S., & Levesque-Côté, J. (2016). Committed, Inspiring, and Healthy Teachers: How Do School Environment and Motivational Factors Facilitate Optimal Functioning at Career Start?, *Teaching and Teacher Education*, 59, 481-491
- Glickman, C. D. (1990). *Supervision of instruction: A developmental approach* (2nd ed.). Boston: Allyn & Bacon
- Hasan, M.F., Abdul Kadir, S. and Asimiran, S. (2013) *Hubungan persekitaran sekolah dengan penglibatan pelajar dalam aktiviti kokurikulum di Sekolah Menengah*. *Jurnal Pendidikan Malaysia*, 38 (2). pp. 1-9
- Husain, H., Yaakob, S. N., & Abdul Razak, M. R. (2015). Kompetensi Guru Dan Hubungannya Dengan Pencapaian Kokurikulum Murid Di Sekolah Menengah. *Prosiding Simposium Pendidikan diPeribadikan: Perspektif Risalah An-Nur (SPRiN2017)*, 185-196
- Hushin, H. & Md Salleh, J. (2010). *Penglibatan Pelajar Tahun Satu Dalam Aktiviti Kolej Kediaman Di Universiti Teknologi Malaysia*. Dicapai pada 19 Oktober 2019 daripada http://eprints.utm.my/id/eprint/10566/1/Penglibatan_Pelajar_Tahun_Satu_Dalam_Aktiviti_Kolej_Kediaman_Di_Universiti_Teknologi_Malaysia%2C_Skudai%2C_Johor_Darul_Takzim.pdf
- Hussin, F., Don, Y., Mohd Sofian, O.F., Daud, Y., Raman, A., Ismail, H. A., & Muhamadul, B.Y. (2014). Co-Curricular Management Practices among Novice Teachers in Malaysia, *Asian Journal of Education and e-Learning*, 2(2), 119-125

- Ismail, K. Anwar, K., Ahmad, S. & Selamat, J. (2010). Profil Personaliti Bakal Calon Majlis Perwakilan Pelajar UKM: Suatu Perbandingan Antara Lelaki dan Wanita. *Jurnal Personalita Pelajar*, 13, 1-18
- Kadir, N. H. B. N. A. (2005). Pengajaran Gaya Bahasa Dalam Bahasa Melayu. *Jurnal Pengajian Melayu*, 16, 37-54
- Kisango, B. (2016). *Factors Influencing Students' Participation in Co-Curricular Activities in Public Secondary Schools in Lamu County Kenya*, University of Nairobi: Master Thesis
- Krejcie, R.V. & Morgan, D.W. (1970) Determining Sample Size for Research Activities, *Educational and Psychological Measurement*, 30, 607-610
- Lumpkin, A. (2007). Caring Teacher: The Key to Student Learning. *Kappa Delta Pi Record*, 43(4),158-160
- Manchaa, S.A. & Ahmad, A. (2016). Co-Curricular Activities and Its Effect on Social Skills, Proceedings of International Conference on Education and Regional Development 2016, 774-781
- Mansor, R., Ahmad, A. & Nik Yusuff, N.A. (2016) Pembinaan Karektor Unggul Murid Menerusi Aktiviti Kokurikulum, *Jurnal Pendidikan Bitara UPSI*, 9, 1-12
- Mohamad Sari, N. & Esa, A.(2017). Factors Affecting Students Participation in Extra-curricular, *Elixir Psychology*, 107, 46960-46962
- Mohamed, N.A.S., Mohamed, N.A., & Mohamed, N.H. (2017). Proses Pelaksanaan Pengurusan Kokurikulum Yang Diamalkan Oleh Kumpulan Pengurusan Kokurikulum (Kpp Koku) Di Sekolah Menengah Harian, Lembah Klang, *Jurnal Kurikulum & Pengajaran Asia Pasifik*, 5(1), 32-54
- Othman, N, Musa, W. A. & Jalaludin, M. N. H.(2016). *Kokurikulum Di Dalam Sistem Pendidikan Di Malaysia: Satu Tinjauan Awal. Dicapai pada 5hb Nov 2019 daripada https://www.academia.edu/9128964/Kokurikulum_Di_Dalam_Sistem_Pendidikan_Di_Malaysia_Satu_Tinjauan_Awal*
- Othman, O. (2008). *Keperluan Aktiviti Kokurikulum (Beruniform) Kepada Pelajar Tingkatan Empat Di Sekolah Menengah Kebangsaan Di Daerah Langkawi*, Doctoral Dissertation: Universiti Teknologi Malaysia
- Rathore, K., Chaudhry, A.Q. & Azad, M. (2018). Relationship between Co-curricular Activities and Exam Performance: Mediating Role of Attendance, *Bulletin of Education and Research*, 40(1), 183-196
- Rea, L.M. & Parker, R.A. (2014). *Designing and Conducting Survey Research: A Comprehensive Guide*, New York: John Wiley & Sons Inc
- Roslan, N.M. & Abdul Hamid, M.S. (2020), The Effectiveness of Co-Curricular Activities by Integrated Living Skills Unit in Enhancing Students' Soft Skills, *Journal of Social Sciences and Humanities*, 17(4), 162-172
- Salamuddin, N., Harun, M.T., & Abdullah, N.A.D. (2011). Teachers' Competency in School Extra-Curricular Management, *World Applied Sciences Journal*, 15, 49-55
- Salman, N.W. (2000). Women and Sports in Malaysia: Opportunities and Barriers. *In Proceedings of the 3rd ICHPER.SD Asia Congress*. 23-26 November 2000, Kuala Lumpur, Malaysia. Pp 191-211.
- Sharifan, H. & Moore, J.M. (2020). The Role of The Co-Curricular Spaces in Engagement and Success of Minority Students, *Paper presented in ASEE'S Virtual Conference*, 22-26 June 2020
- Singh, A. (2017). Effect of Co-Curricular Activities on Academic Achievement of Students. *International Journal of Education and Multidisciplinary Studies*, 6(3), 241-254
- Wamin, A. (2015). *Hubungan Antara Sikap Guru Terhadap Aktiviti Kokurikulum Dengan Pengurusan Kokurikulum Sekolah Berasrama Penuh Di Negeri Selangor*. Tesis: Universiti Pendidikan Sultan Idris
- Yusof, H. & Ahmad, R, (2012). Analisis Kepentingan-Kejayaan Pengurusan Kokurikulum, *Management Research Journal*, 1, 75-85
- Zainuddin, Z. A., Daud, Y. & Mohd Nor, S.A. (2016). Pengurusan Kokurikulum Dan Tahap Penglibatan Pelajar Dalam Aktiviti Kokurikulum Di Sekolah Menengah Kebangsaan Daerah Kuala Terengganu, *Prosiding International Seminar on Generating Knowledge through Research*, UUM-UMSIDA, 25-27 October 2016